

Алла Демичева

кандидат соціологічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЦИВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ З БОКУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Основним правом людини є право на життя. Це право гарантується рядом основоположних міжнародних документів, зокрема Загальною декларацією прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» (ст. 3); Європейською конвенцією з прав людини: «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» (ст. 2); Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, в якому визнається право кожного на життя, стверджується, що це право «має бути захищене законом», а також, що «ніхто не може бути позбавлений життя свавільно» (ст. 6); Конвенцією ООН про права дитини, в якій наголошується на праві на життя осіб віком до 18 років та обов'язку держави гарантувати це право (ст. 6). За Конституцією України право на життя є невід'ємним (ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. у ст. 281 «Право на життя» фіксує, що фізична особа має невід'ємне право на життя; фізична особа не може бути позбавлена життя; фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом [1].

В умовах повномасштабної агресії з боку Російської Федерації всупереч міжнародному праву, відбувається тотальне порушення права на життя українців з боку агресора. 24 лютого 2022 року, міністр охорони здоров'я України В. Ляшко повідомив, що за оперативними даними, у результаті російського нападу 24 лютого, загинуло 57 українців, ще 169 поранено [2]. За даними МВС, з початку повномасштабної війни внаслідок ворожих обстрілів в Україні загинуло понад 7 тисяч мирних жителів, 5,5 тисяч дістали поранень (дані на серпень 2022 р.). Обстріли забирають життя мирних людей – і вже кількість мирних жителів, що загинули під час цієї війни перебільшує 7 тисяч осіб. І ще 5 з половиною тисяч мирних жителів травмовано [3]. У Доповіді Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ) йдеться про порушення міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини, які сталися під час триваючого збройного

нападу Російської Федерації на Україну за період з 24 лютого 2022 року до 18 вересня 2022 р. та базується на роботі Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні. Зокрема зазначається, що протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало 14 532 жертви серед цивільного населення країни: 5 916 убитих і 8 616 поранених. Це включало 5916 убитих, 8616 поранених. УВКПЛ вважає, що фактичні цифри значно вищі, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, було відкладено, а багато звітів все ще очікують підтвердження. Йдеться, наприклад, про Маріуполь (Донецька область), Ізюм (Харківська область), Лисичанськ, Попасна та Сєверодонецьк (Луганська область), де є повідомлення про численні жертви серед мирного населення [4]. За останніми на даний час даними УВКПЛ, загальна кількість жертв серед цивільного населення з 24 лютого 2022 р. до 5 лютого 2023 р. склала 18817 жертв серед цивільного населення в Україні: 7 155 загиблих і 11 662 поранених [5]. Більшість зареєстрованих втрат серед цивільного населення були спричинені використанням вибухової зброї з широкою зоною дії, включаючи обстріли з важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет і авіаударів.

Платформа «Діти війни» на 12.02.2023 року фіксує, що 461 дитина загинула та понад 922 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Миколаївській, Чернігівській та Луганській областях. Зниклими вважається 348 дітей, депортовано 16207 [6]. Точну кількість постраждалих дітей встановити наразі неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України.

Право на життя є досить широким та багатоаспектним поняттям. До його порушення можна віднести порушення з боку РФ захисту цивільних осіб під час війни, зокрема під час окупації. На окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей російські військовики катували цивільних мешканців, незаконно їх затримували та вчиняли щодо них дії, що призводять до насильницьких зникнень. Співробітники/ці Human Rights Watch поговорили з 71 людиною з Херсона, Мелітополя, Бердянська, Скадовська та ще 10 міст Херсонської та Запорізької областей і описали 42 випадки (на серпень 2022 р.), коли російські окупаційні війська або вчиняли щодо цивільних дії, що призводять до насильницьких зникнень, або ж у інший спосіб свавільно утримували їх, а також багатьох із них катували. Опитані люди розповіли про пережите або побачене катування – побиття протягом тривалого часу та у декількох випадках застосування електричного струму. Вони описали травми, зокрема зламані ребра, кістки та зуби, сильні опіки, струси мозку, полопані кровоносні судини очей, порізи та синці. Колишні затримані розповідали, що протягом усього терміну ув'язнення їх тримали із зав'язаними очима та в кайданках, без їжі, води і медичної допомоги. Щонайменше одного цивільного затриманого росіяни

насильницьким чином перемістили до окупованого Росією Криму та змусили його виконувати «виправні роботи [7].

УВКПЛ задокументувало та перевірило твердження про незаконні вбивства, у тому числі про безсудні страти мирних жителів у понад 30 населених пунктах Київської, Чернігівської, Харківської та Сумської областей, вчинені, коли ці території перебували під контролем російських збройних сил наприкінці лютого та в березні. Лише в Бучі (Київська область) УВКПЛ задокументувало незаконні вбивства, у тому числі страти без судочинства, щонайменше 50 цивільних осіб. Більшість жертв були чоловіками, але були також жінки та діти. Оскільки пошук, ексгумація та ідентифікація останків ще не завершені, масштаб ще належить повністю оцінити. За тиждень роботи на деокупованих районах Харківської області поліцейські виявили щонайменше 10 катівень та масове поховання в Ізюмі на 445 могил. Більшість з них – загиблі цивільні [8]. Фактичні цифри значно вищі, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, було відкладено, а багато звітів все ще очікують підтвердження.

Порушення РФ обмеження методів та засобів ведення війни також є складовою порушенням права на життя українців. Деякі види озброєння є особливо небезпечними, адже завдають надмірних фізичних ушкоджень або мають невідбиркову дію, тобто знищують усе живе на своєму шляху. Починаючи з лютого 2022 р. російські війська неодноразово використовували касетні, термобаричні «вакуумні» бомби, протипіхотні міни в українських містах. Це є порушенням Гаазьких конвенцій і звичаєвого міжнародного гуманітарного права, а застосування російськими військовими в Україні фосфорних боєприпасів і запалювальних авіабомб порушує Конвенцію про конкретні види звичайної зброї. The New York Times в червні 2022 р. написала про те, що російські війська відтворюють вражаюче варварську та старомодну стратегію війни, вони завдали ударів по українських містах та селищах залпом ракет та інших боєприпасів, більшість із яких можна вважати відносно грубими пережитками холодної війни, і багато з яких були широко заборонені. відповідно до міжнародних договорів. Під час атак неодноразово і широко застосовувалася зброя, яка вбиває, калічить і знищує без розбору. Ці удари призвели до загибелі та поранень мирних жителів, у тому числі дітей, та руйнування критичної інфраструктури. The New York Times ідентифікували та класифікували понад 210 боєприпасів, заборонених нормами МГП, першу чергу касетні, які можуть становити серйозну небезпеку для цивільного населення протягом десятиліть після закінчення війни [9].

Таким чином, в умовах війни право на життя, його реалізація та захист є практично неможливим. Широкомасштабна агресія РФ проти України спричинила порушення права на життя в різних його проявах багатьох українців, хоча всі норми міжнародного гуманітарного права не допускають його обмеження відносно цивільних осіб

1. Цивільний кодекс України. І з змінами і доповненнями, несеними законами України. Ст. 281. Право на життя. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435?an=845454>
2. Система охорони здоров'я працює стабільно – Віктор Ляшко. 24.02.2022. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/sistema-ohoroni-zdorov%E2%80%99ja-pracjuje-stabilno%E2%80%93victor-ljashko> (дата звернення 01.02.2023).
3. У МВС назвали статистику вбитих і поранених цивільних за час війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/09/2/7365887/> (дата звернення 01.02.2023).
4. Ukraine: civilian casualty update 19 September 2022. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2022/09/ukraine-civilian-casualty-update-19-september-2022> (дата звернення 10.02.2023).
5. Ukraine: civilian casualty update 6 February 2023. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-6-february-2023> (дата звернення 07.02.2023).
6. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 12.02.2023).
7. Situation of human rights in Ukraine in the context of the armed attack by the russian federation 24 february – 15 may 2022. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>. (дата звернення 10.02.2023).
8. Україна: катування та зникнення людей на окупованому півдні. Воєнні злочини російських військ у Херсонській і Запорізькій областях. URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2022/08/03/ukraine-torture-disappearances-occupied-south> (дата звернення 08.02.2023).
9. What Hundreds of Photos of Weapons Reveal About Russia's Brutal War Strategy. The New York Times. June 19, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/06/19/world/europe/ukraine-munitions-war-crimes.html> (дата звернення 06.02.2023).

Надія Демчик

кандидат юридичних наук
(*Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОЇ ГОДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Зранку 24 лютого 2022 року росія підступно здійснила збройне вторгнення на територію України. У зв'язку з цим, Рада Національної безпеки і оборони запропонувала Президенту України запровадити воєнний стан. Відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України[1], Закону України «Про правовий режим воєнного стану»[3], Президент України – Володимир Зеленський 24 лютого 2022 року підписав